

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚ ТІЛІ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БІРЛЕСТІГІ
ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АКАДЕМИЯСЫ ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІГІ**

**Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕТІ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК МЕКТЕБІ
ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІ КАФЕДРАСЫ**

**«Тіл мен әдебиетті құндылық бағдарлы оқыту: тәжірибе,
мәселелер және перспективалары» атты ғалымдар мен
мұғалімдердің халықаралық ғылыми-практикалық
конференциясы материалдарының**

ЖИНАҒЫ

31 қазан 2025 жыл.

Астана қ.

Конференция AP23490928 «Қазақ тілі мен әдебиетін құндылық бағдарлы оқытудың инновациялық технологиясы» атты ғылыми жоба аясында ұйымдастырылды.

ӘОЖ 80/81+821
ББК 81.2+84
Т93

**Жалпы редакциясын басқарған – Қапантайқызы Ш.
Редакциялық ұжым: Бибекөв Қ.Т., Кенжалин Қ.К., Шоқабаета С.С.,
Аитова Н.Н., Баймұханбетова М.Б., Бегимова Г.А.**

«Тіл мен әдебиетті құндылық бағдарлы оқыту: тәжірибе, мәселелер және перспективалары» атты ғалымдар мен мұғалімдердің халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы материалдарының жинағы. 2 томдық., 1-том. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2025. – 245 бет.

ISBN 978-601-385-146-4

Бұл жинақта тіл мен әдебиетті құндылық бағдарлы оқыту мәселесінің ғылыми-теориялық және әдістемелік мәселелері қарастырылып, заманауи озық тәжірибелері жинақталды. Авторлар еңбектерінде білім беру кеңістігінде тұлғаның рухани-адамгершілік құндылықтарын дамыту, тіл арқылы мәдениет пен ұлттық дүниетанымды меңгерту, әдеби шығармаларды аксиологиялық тұрғыдан талдау сияқты мәселелер ғылыми тұрғыда ұсынылды.

Сонымен қатар, жинаққа құндылыққа негізделген тілдік және әдеби білім берудің инновациялық әдістерін, педагогтардың кәсіби даярлығы мен құзыреттілігін жетілдіру жолдарын, қазіргі білім беру жүйесіндегі гуманистік бағыттардың орны мен болашағын айқындауға бағытталған енгізілді.

Материалдар тіл мен әдебиетті құндылық бағдарлы оқыту әдістемесінің, аксиолингводидактиканың өзекті бағыттарына қызығушылық танытқан зерттеушілерге, жоғары оқу орындарының оқытушыларына, мектеп мұғалімдеріне және магистранттарға арналады.

ISBN 978-601-385-146-4

ӘОЖ 80/81+821
ББК 81.2+84

© Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2025.

7. Тоқтабаев А. Қазақтардың XIX ғ. мен XX ғ. басындағы жылқы шаруашылығы. Т.ғ.к. дисс. қолжазбасы. 07.00.07. – Алматы, 1992. – 228 б. 10
8. Айтбаева Н. Қазақ тіліндегі жылқы атауларының лексикасемантикалық және дүниетанымдық сипаты. Ф.ғ.к. дисс. автореф. 10.02.02. – Алматы, 2007. – 29 б.
9. Б.Қалиев. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Алматы, 2014. - 728 б.
10. Авакова Р.А. Фразеосемантика. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 246 б.
11. Жеті түстен жетпіс мың бояу алған... <https://anatili.kazgazeta.kz/news/62069>
12. Уәлиханов Ш.Ш. Көп томдық шығармалар жинағы. – Т. 4. – 2-бас. – Алматы, 2010. – 62-б.
13. Қашқари М. Түркі тілінің сөздігі (Дивани-лұғат-ат-түрік): III т. шығармалар жин. – Алматы: Хант, 1997. – 536-б.

«ГҮЛІСТАН БИТ ТҮРКІ» ЖАЗБА ЕСКЕРТКІШІ – ҚАЗАҚ РУХАНИЯТЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ ТАМЫРЫ МЕН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ АЙНАСЫ

Бегимова Г.А.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ доценті, Астана, Қазақстан.

Қазақ халқының рухани мәдениеті мен тілдік болмысын танудың ең басты арналарының бірі – ортағасырлық түркі жазба ескерткіштері. Бұл мұралар – түркі өркениетінің тарихи жадын, дүниетанымдық құрылымын және этикалық жүйесін танытатын бірегей дереккөздер. Солардың ішінде XIV ғасырда жазылған Сәйф Сарайидің «Гүлістан бит түркі» шығармасы – түркі дүниесінің рухани өміріндегі ерекше орын алатын туынды. Бұл еңбек тек көркем аударма емес, ол – түркілік ойлау жүйесінің, адамгершілік философиясының және тілдік-мәдени тұтастықтың көрінісі.

Сәйф Сарайи – Алтын Орда мәдени кеңістігінің әдебиетші, тілші және ойшыл тұлғасы. Ол Сағдидің атақты «Гүлістан» еңбегін түркі тіліне аударып қана қоймай, оған түркілік рух пен қазақы дүниетанымға жақын моральдық-этикалық мазмұн дарытқан. Сондықтан зерттеушілер бұл еңбекті «аударма» деп қана емес, *шығармашылық интерпретация* ретінде де қарастырады. Сарайи өз еңбегінде адамгершілік, әділет, білім, сабыр, достық, ізгілік секілді категорияларды исламдық және түркілік моральдық ілімдер негізінде ұштастырған. Лингвистикалық тұрғыдан бұл ескерткіш қыпшақ тілінің жазба үлгісін сақтаған, фонетикалық, морфологиялық және лексикалық ерекшеліктері арқылы қазіргі қазақ тіліне тікелей сабақтастық танытады. Мәселен, мәтіндегі *ata, ana, tilek, sabır, baqut, dost, qadір, jaqsı, yaman* сияқты сөздер қазақ тілінде өзгеріссіз сақталған. Бұл – қазақ тілінің тарихи жалғастық принципін, оның түбірлік жүйесінің тұрақтылығын дәлелдейді. Ғасырлар қойнауынан жеткен бұл жазба ескерткіш қазақ халқының ұлттық руханиятының терең тамырын, мәдени және тілдік кодтарының эволюциясын айғақтайды. Қазіргі таңда «Гүлістан бит түркі» еңбегін тек әдеби жәдігер ретінде емес, ұлттық идея мен мәдени жадының феномені ретінде зерделеу қажеттілігі туындап отыр. Өйткені бұл туындыда сақталған ізгілік, білімге құштарлық, әділет пен адамдық бейне – бүгінгі рухани жаңғыру идеясымен астасып жатыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ. К. Тоқаев атап өткендей: «Ұлттық код, мәдени дәстүр мен рухани мұра – халықтың мәңгілігінің кепілі» («Тәуелсіздік бәрінен қымбат», *Егемен Қазақстан*, 2021). Осы тұрғыдан алғанда, Сәйф Сарайидің «Гүлістан бит түркі» еңбегі – ұлттық код пен мәдени сабақтастықты айқындайтын рухани айна. Ол арқылы біз тек өткеннің әдеби тілін ғана емес, қазақ дүниетанымының тарихи-этикалық жүйесін көреміз.

Зерттеу жұмысының өзектілігі – бұл ескерткішті тіл мен мәдениет, философия мен әдебиет, дін мен этика контекстінде кешенді қарастыру қажеттілігінде. Қазіргі кезеңде ұлттық руханият пен тарихи сананы жаңғырту үдерісі жүріп жатқанда, «Гүлістан бит түркі» сияқты жәдігерлерді ғылыми айналымға енгізу – мәдени тәуелсіздіктің маңызды қадамы. Сондықтан мақалада Сәйф Сарайидің осы еңбегі қазақ руханиятының тарихи-мәдени тамырлары мен ұлттық құндылықтарының айнасы ретінде қарастырылады. Автор бұл туындыны түркі

өркениетінің тілдік, этикалық және философиялық тұтастығын бейнелейтін ерекше мәдени феномен ретінде сипаттайды.

1. Сәйф Сарайи және Алтын Орда дәуірінің мәдени контексті. XIV ғасыр – түркі әлемі үшін саяси дағдарыс пен мәдени өркендеудің тоғысқан кезеңі болды. Дәл осы дәуірде ислам өркениеті мен түркілік рухани дәстүр өзара ықпалдасып, жаңа мәдени-гуманистік синтез қалыптастырды. Бұл процестің негізгі орталықтарының бірі – Алтын Орда мемлекеті еді. Мұнда ғылым мен әдебиет, дін мен тіл өзара сабақтасып, Шығыс пен Батыстың рухани дәстүрлерін тоғыстырды. Сол мәдени ортада өмір сүрген Сәйф Сарайи – Алтын Орда дәуіріндегі ең көрнекті әдебиетші әрі ойшыл тұлғалардың бірі. Ол түркі тілінің беделін арттырып, оны ғылым мен көркем сөз тілі дәрежесіне көтерген қаламгерлердің көшбасында тұрды (Argunşah, 2015). Сарайи шығармашылығы Алтын Орда кезеңіндегі көптілді және көпмәдениетті қоғамның рухани ахуалын айқын көрсетеді. Бұл дәуірде түркі, араб және парсы тілдері өзара тығыз байланыста қолданылып, аударма мен интерпретация мәдениеті кеңінен дамыды (Eminoğlu, 2018). Сәйф Сарайи шығармасын дүниеге әкелген тарихи контекстке назар аударсақ, XIV ғасырдың екінші жартысында Алтын Орда мемлекетінің саяси құрылымы әлсірей бастағанымен, оның мәдени ықпалы Еділ бойынан Мысырға дейін таралған болатын. Сол кезеңде Сарай қаласы мен Хорезм, Қырым өңірлерінде көптеген медреселер, поэзия орталықтары, ғылыми шеберханалар жұмыс істеді. Дәл осындай зияткерлік ортада Сәйф Сарайи өзінің *«Гүлістан бит түркі»* шығармасын жазып, исламдық-этикалық ілім мен түркілік моральдық дәстүрді көркем синтездеуге қол жеткізді.

Зерттеушілердің пікірінше, Сәйф Сарайи тек аудармашы ғана емес, сонымен қатар түпнұсқалық ойшыл және мораль философы болды (Наджип, 1979). Ол Сағдидің *«Гүлістанын»* түркі дүниетанымының аясында қайта жаңғыртып, өз қоғамының әлеуметтік-рухани мәселелеріне жауап іздеді. Сарайидің басты мақсаты – адам мен қоғам арасындағы үйлесімділікті, ізгілік пен әділеттің үстемдігін паш ету. Оның шығармасындағы билік пен парасат, дін мен адамгершілік, тағдыр мен ерік бостандығы тақырыптары ислам өркениетінің моральдық қағидаларымен тығыз ұштасқан. Бұл тұрғыда *«Гүлістан бит түркі»* еңбегі тек әдеби аударма емес, философиялық және педагогикалық трактат ретінде де бағаланады (Есенбосынов, 2006). Онда адамның өзін-өзі тану мен рухани кемелдену идеялары жүйелі түрде өрбиді. Бұл бағыт кейінірек түркі сопылық дәстүрінде (Йасауи, Сүлеймен Бақырғани) көрініс тапқан «кемел адам» концепциясының әдеби бейнесін нығайтты. Сәйф Сарайи тіл мен рух бірлігін ерекше дәріптеген. Ол тілдің мәдениет пен өркениеттің басты көрсеткіші екенін жақсы түсінді. Бұл оның «түркіше жазу» ұстанымынан айқын байқалады. Сарайи шығармасын түркі тілінде жазу арқылы өз заманының тілдік егемендігін қорғап, түркі тілінің әдеби және философиялық әлеуетін дәлелдеді (Құрысжанов, 1970). Сонымен қатар, Сәйф Сарайи еңбегі қазақ әдеби тілінің тарихи қалыптасуындағы дәнекер кезең ретінде де бағаланады. Оның шығармасында кездесетін көптеген лексемалар мен фразеологизмдер кейінгі қазақ әдеби тілінде сол қалпында сақталған: *жақсылық, қанағат, сабыр, білім, достық, тағдыр, ар, әділет, мейірім* т.б. Бұл – қазақ тілінің лексикалық жүйесінде XIV ғасырдан бері үзілмей келе жатқан семантикалық сабақтастықтың нақты дәлелі (Әлібекұлы, 2008). Мәдени тұрғыдан алғанда, Сәйф Сарайидің еңбегі Алтын Орда дәуіріндегі дүниетанымдық плюрализмнің көрінісі. Яғни, ол исламдық гуманизм мен түркілік этикалық жүйені, сопылық ілім мен халықтық даналықты бір арнаға тоғыстырды. Бұл мәдени синтез кейінгі ғасырларда қазақ ойшылдарының (Асан Қайғы, Бұқар жырау, Абай, Шәкәрім) рухани концепцияларына ықпал етті. Сондықтан да *«Гүлістан бит түркі»* – Алтын Орда дәуірінің рухани кодын, түркілік мәдени-өркениеттік бірліктің бейнесін танытатын әмбебап туынды. Ол өз дәуірінде ғана емес, бүгінгі ұлттық руханият кеңістігінде де өзекті. Қазіргі заман тұрғысынан қарағанда, бұл ескерткіш ұлттық сана мен тарихи жадты жаңғырту процесінде ерекше мәнге ие.

2. Моральдық-философиялық мазмұн және этикалық категориялар. Сәйф Сарайидің *«Гүлістан бит түркі»* еңбегі – түркі өркениетінің гуманистік ойлау жүйесінің көркем айғағы. Бұл шығармада адам мен қоғам, билік пен мораль, білім мен рух, дін мен мәдениет арасындағы үйлесімділікті сақтау идеясы негізгі философиялық арқау ретінде

көрінеді. Шығарманың өзегінде адамның кемелденуі (инсан-и кәмил) концепциясы мен әділет, мейірім, сабыр, қанағат, адалдық, ақыл сияқты моральдық категориялар тұр.

2.1. Адамгершілік пен ізгілік ұстанымы. Сәйф Сарайи адам табиғатын тануда рационалды және теологиялық көзқарасты қатар ұстанады. Ол адам болмысының мәнін ақыл мен жүрек, сенім мен парасаттың бірлігінде көреді. Бұл тұрғыда ол Қожа Ахмет Йасауи мен Жүсіп Баласағұнидің сопылық және этикалық ілімдерінің жалғастырушысы болып саналады (Eminoğlu, 2018; Argunşah, 2015).

Шығармадағы басты философиялық қағида – *«адам баласы ізгілік арқылы кемелдікке жетеді»*. Бұл идея исламның негізгі моральдық қағидаларымен ұштасады: «Иман – жүректегі нұр, ал адамгершілік – оның сыртқы бейнесі». Осы арқылы Сәйф Сарайи адам болмысының рухани жағын бірінші орынға қояды. Оның айтуынша, рухани тазару мен білім іздеу – адамды Аллаға жақындататын басты жол.

2.2. Әділет пен парасат және сабыр мен қанағат категориясы. Әділет – Сәйф Сарайидің философиялық ойлау жүйесіндегі негізгі этикалық ұғым. Ол билеуші мен халықтың арасындағы үйлесімнің, қоғамдағы тұрақтылық пен татулықтың кепілі. Автордың пікірінше, әділетсіздік қоғамды ыдыратады, ал әділет – халықты біріктіретін күш.

Сәйф Сарайи қоғамдағы рухани тепе-теңдіктің басты тетігі ретінде *сабыр* және *қанағат* ұғымдарын ерекше бағалайды. Бұл категориялар адамның ішкі дүниесін тәрбиелеу мен мінез-құлқын қалыптастырудың өзегіне айналған. Сабыр – өмір сынақтарына қарсы тұратын рухани күш болса, қанағат – дүниенің өткіншілігін түсінудің, материалдық пен рухани құндылықтың арақатынасын реттеудің құралы.

Мәтінде жиі кездесетін *«сабыр – жанның азығы»*, *«қанағат – байлықтың кілті»* деген тіркестер – XIV ғасыр түркі дүниетанымындағы аскетикалық және сопылық дәстүрдің көрінісі (Есенбосынов, 2006). Бұл ұстаным кейін қазақ мақал-мәтелдерінде де жалғасын тапқан: *«Сабыр түбі – сары алтын»*, *«Қанағат қарын тойғызар»*.

2.3. Достық пен ізгі қарым-қатынас философиясы. Сәйф Сарайи еңбегінде *достық* (*дост*) категориясы маңызды рөл атқарады. Автордың түсінігінде достық – рухани кемелденудің және қоғамдағы тұрақтылықтың шарты. Достың адалдығы мен сенімділігі – адамдық қатынастардың биік үлгісі. Бұл тұрғыда Сарайи адамның қоғамдағы орнын оның қарым-қатынас мәдениетімен өлшейді. Мысалы, ол:

«Досыңның кемшілігін сыртқа жайма, дұшпаныңның жақсылығын да ұмытпа» – деп, әлеуметтік моральдың нәзік тепе-теңдігін айқындайды.

Осы этикалық концепт қазіргі заманғы қазақ мораль философиясында да өз маңызын жоғалтқан жоқ, ол қоғамдық этиканың негізгі діңгегіне айналып отыр (Әлібекұлы, 2008).

2.4. Ақыл мен білімнің рөлі. Сәйф Сарайи үшін білім – рухани кемелдікке жетудің басты құралы. Оның пікірінше, надандық – қоғамның ең үлкен дерті, ал білім – адамды әділет пен ізгілікке бастайтын жарық жол. Бұл тұжырым Жүсіп Баласағұнидің *«Құтты білігінде»* айтылған *«Білім – бақыттың бастауы»* қағидасымен үндес.

«Гүлістан бит түркіде» білімнің құндылығы тек танымдық деңгейде емес, моральдық категория ретінде де қарастырылады. Автор үшін білім – Алланы танудың және адамдық қасиетті жетілдірудің кілті (Doerfer, 1965).

Осылайша, Сәйф Сарайи еңбегіндегі моральдық-философиялық ұстанымдар қазақ дүниетанымының тарихи эволюциясын айқындайтын рухани-пәлсапалық сабақтастық жүйесін құрайды. Ол түркі өркениетінің гуманистік ойлау мектебін жалғастырып қана қоймай, қазіргі ұлттық идеология мен мәдени философияның іргетасына айналған.

3. Қазақ руханияты және мәдени сабақтастық. Сәйф Сарайидің *«Гүлістан бит түркі»* еңбегі – қазақ руханиятының тарихи-мәдени тамырын танытатын рухани айна, мәдени кодтың архетиптік өзегін сақтап қалған сирек жазба мұралардың бірі. Бұл туынды түркі халықтарының, соның ішінде қазақ халқының дүниетанымдық жүйесін, моральдық құндылықтар иерархиясын және адамгершілік өлшемдерін танытады.

3.1. Рухани сабақтастық және мәдени код. Түркі өркениетінің ең көне қабаттарынан бері жалғасып келе жатқан *рухани сабақтастық* ұғымы – мәдениет пен тілдің дамуын

түсіндірудегі негізгі тұғырлардың бірі. Сәйф Сарайи шығармасындағы *адам, қоғам, ар, әділет, білім, достық, тағдыр, мейірім* сынды ұғымдар қазақ мәдениетінде өзінің мазмұндық және моральдық сабақтастығын үзбеген. Мәселен, XIV ғасыр мәтініндегі “*жақсылық еткен – елдің иесі, зұлымдық еткен – елдің кеселі*” тәрізді даналық тұжырымдар қазақтың кейінгі мақал-мәтелдер жүйесінде сол күйі сақталған. Бұл – ұлттық сана мен моральдық ұстанымның тарихи тұрақтылығын дәлелдейді (Әлібекұлы, 2008).

Сәйф Сарайи ілімі тек этикалық трактат емес, сонымен қатар мәдени-онтологиялық манифест іспетті. Ол түркі қоғамының рухани тірегін моральдық өлшем арқылы сипаттайды. Адамның қадірі – оның «*жүрек тазалығы*», «*ақыл нұры*» және «*сабыр күші*» арқылы анықталады. Бұл ұстаным кейін қазақтың дүниетанымдық философиясында Асан Қайғының “*Жерұйық*” іздеу идеясында, Бұқар жыраудың “*Хан әділетті болса – халық тоқ*” деген толғауында, Абай мен Шәкәрімнің “*Толық адам*” концепцияларында жаңаша мәнге ие болды (Жұбанов, 1999; Сыздық, 2004).

3.2. *Тіл мен рух байланысы.* Сәйф Сарайи тілді тек қарым-қатынас құралы емес, рухани жадтың сақтаушысы ретінде қарастырған. Оның еңбегінде түркі тілінің бай морфологиялық және семантикалық жүйесі арқылы адам болмысының, қоғам этикасының және діни сенімнің көріністері берілген. Мәселен, *ар, ынсап, намыс, сабыр, әділет* сияқты моральдық категориялар тілдік кодта этикалық мәнге ие ұғым ретінде қызмет атқарады.

Қазақ тілінің кейінгі дамуында да осы категориялар ұлттық тілдің семантикалық өзегін құрап отыр. Демек, «*Гүлістан бит түркі*» – қазақ тілінің тарихи тамырларын көрсететін, лексикалық эволюция мен рухани мазмұнның бірлігін дәлелдейтін жазба ескерткіш (Kurişjanov, 1970; Eminoglu, 2018). Осы тұрғыдан алғанда, Сәйф Сарайидің еңбегі – қазіргі ұлттық тіл саясаты мен рухани жаңғыру идеясының тарихи-мәдени негізін айқындайтын дереккөз.

3.3. *Исламдық-гуманистік және түркілік дүниетанымның тоғысы*

Сәйф Сарайи шығармашылығында исламдық мораль мен түркілік дүниетанымның үйлесімді тоғысы ерекше орын алады. Ол ислам этикасының (*адалдық, сабыр, әділет*) қағидаларын түркілік *жомарттық, намыс, достық* дәстүрімен ұштастырды. Бұл симбиоз – Алтын Орда дәуіріндегі рухани универсализмнің көрінісі. Мысалы, “*Білім – Аллаға жақындатар жол*”, “*Жақсы сөз – садақа*” деген ұстанымдар ислам мәдениетінің өзегінен алынып, түркі тілі арқылы халықтық санаға ендірілді. Осы арқылы Сәйф Сарайи ислам өркениетін жергілікті мәдени кеңістікке лайықтап жеткізген, яғни мәдени медиатор рөлін атқарған (Doerfer, 1963; Наджип, 1979).

Бүгінгі таңда Сәйф Сарайидің «*Гүлістан бит түркі*» еңбегін зерделеу – ұлттық рухани саясат пен мәдени интеграция тұрғысынан да өзекті. Осы тұрғыдан қарағанда, «*Гүлістан бит түркі*» – қазақ халқының моральдық коды мен адамгершілік философиясының түп-тамырын ашатын, ұлттың рухани жаңғыру процесіне үлес қосатын мәдени құбылыс.

Шығарманы қазіргі кезеңде тек әдеби немесе лингвистикалық тұрғыдан емес, цифрлық-гуманитарлық бағытта, яғни тарихи мәтіндердің семантикалық және этикалық картасын жасау арқылы зерттеу – ұлттық ғылымның жаңа бағыты болмақ. Осы бағытта мәтіннің лексикалық және морфологиялық құрылымын цифрлық корпусқа енгізу, парсы және араб кірме қабаттарын семантикалық талдау арқылы анықтау, ал этномәдени контекстерін AI негізінде жүйелеу – түркі-ислам өркениетінің цифрлық реконструкциясына мүмкіндік береді.

Сәйф Сарайидің «*Гүлістан бит түркі*» еңбегі – түркі халықтарының рухани тарихындағы ең мәнді мәдени-философиялық мұралардың бірі. Ол Алтын Орда дәуіріндегі көпмәдениетті орта мен ислам өркениетінің моральдық-гуманистік идеалдарын түркі дүниетанымымен ұштастырған әмбебап туынды болып табылады. Шығарма мазмұны мен тілі арқылы түркілік этиканың, адамгершілік ұстанымдардың және ұлттық руханияттың тарихи сабақтастығын дәлелдейді.

Бұл еңбек қазақ тілінің фонетикалық, морфологиялық және лексикалық жүйесінде сақталған архаикалық қабаттарды айқындауға мүмкіндік береді. Тілдік деректердің сабақтастығы – қазақ тілінің тарихи-генетикалық тамырын, оның қыпшақ дәуірінен бастау

алатын тұрақтылығын көрсетеді. Ал философиялық тұрғыдан қарағанда, «Гүлістан бит түркі» – адам мен қоғам, билік пен әділет, рух пен парасат туралы түркілік гуманизмнің көркем көрінісі.

Қазіргі заманғы рухани жаңғыру кезеңінде мұндай жазба мұраларды зерттеу – ұлттық кодты танудың, тарихи сананы жаңғыртудың және мәдени тәуелсіздікті бекітудің ғылыми негізі. Шығармада көрініс тапқан ізгілік, сабыр, әділет, білім, достық секілді категориялар бүгінгі ұлттық идеология мен адамгершілік тәрбиенің рухани өзегіне айналуы тиіс. Сондықтан «Гүлістан бит түркі» – өткен мен бүгіннің арасын жалғап тұрған рухани көпір, ұлттық құндылықтардың тарихи айнасы.

Мақала AP23490928 «Қазақ тілі мен әдебиетін құндылық бағдарлы оқытудың инновациялық технологиясы» атты жоба аясында жазылды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әлібекұлы А. (2008). *Мәмлүктер билігі кезіндегі түркі-қыпшақ әдебиеті (дамуы, әдеби өкілдері, өлең өлшемі)*. Алматы: Арда.
2. Есенбосынов Е. (2006). *Ескі қыпшақ тілінің лексика-грамматикалық ерекшеліктері (Әбу Хаййан еңбегі бойынша)*. Астана: Ер Дәулет.
3. Құрышжанов А. Қ. (1970). *XIII ғасырдың көне қыпшақ жазба ескерткішінің лексикасы жөнінде зерттеу: «Түрік-араб сөздігі»*. Алматы: Наука.
4. Наджип Э. Н. (1979). *Историко-сравнительный словарь тюркских языков XIV века*. Москва: Наука.
5. Сейітбекова А. (2024). *«Гүлістан бит түркі» жазба ескерткіші: Сөздік, транскрипция, аударма*. Алматы: Тіл білімі институты.
6. Тоқаев Қ. К. (2021). *Тәуелсіздік бәрінен қымбат*. Егемен Қазақстан.
7. Тоқаев Қ. К. (2024). *Жаңа Қазақстан: білім мен ғылым – ұлттық дамудың өзегі*. Қазақстан халқына Жолдау. Астана.
8. Argunşah M. (2015). *Kıpçak Türkçesi ve edebî miras*. İstanbul: Kesit Yayınları.
9. Doerfer G. (1963–1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen* (Bd. I–IV). Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
10. Eminoğlu E. (2018). *Altın Orda dönemi Türk edebiyatı ve kültürel sentez*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫН ОҚЫТУДЫҢ АКСИОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Бибекөв Қ.Т.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ қауымд. профессоры, ф.ғ.к., Астана, Қазақстан.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты бағыты – білім алушының рухани және құндылықтық әлемін дамыту. Бұл тұрғыда аксиологиялық педагогика, яғни білім беруде құндылықтарды назарға алу идеясы – ерекше маңызға ие. Аксиологиялық педагогика адамның өмірлік ұстанымдарын, моральдық және мәдени өлшемдерін тәрбиелеуді көздейді. Оның негізгі мақсаты – тұлғаның рухани тұтастығын, адамгершілік санасын қалыптастыру [1, 12]. Абай Құнанбаев шығармалары — аксиологиялық мазмұнның ерекше үлгісі. Ақынның дүниетанымдық жүйесінде Алланы тану, ақыл, ғылым, иман және махаббат ұғымдары өзара тығыз байланысты. Бұл ұғымдар жеке-жеке емес, біртұтас аксиологиялық құрылым ретінде қарастырылуы тиіс. Ақын «Алланың өзі де рас, сөзі де рас» өлеңінде және «Отыз сегізінші кара сөзінде» діннің, танымның және адамгершіліктің бірлігін айқындай отырып, адамның рухани кемелдікке жету жолын көрсетеді. Ол «ақылмен Алланы танымасаң, шынайы иман да жоқ» деген тұжырым арқылы **ақыл, иман, махаббат** үштігін біртұтас жүйе ретінде қарастырады. Бұл тұжырым аксиологиялық педагогикадағы «рухани тұтастық» ұғымымен толық сәйкес келеді [2, 45]. Абайдың көзқарасы бойынша, шынайы иман – ақылмен ұғынған, махаббатпен сезінген иман. Ал имансыз махаббат пен мейірім де жоқ. Осы үштік адамның рухани болмысын анықтайтын іргелі құндылықтар болып табылады. Абайдың тілдік әлемінде Алланы тану, ақыл, ғылым, иман және махаббат өзара тығыз астасып жатыр. Ақылмен